

ნაციონალური ვარიანტები და დიალექტები

ენის ტერიტორიული დიფერენციაციის პრობლემები, მისი გავრცელების არეალში, ფონეტიკურ, გრამატიკულ და ლექსიკურ განსხვავებებზეა დაფუძნებული. ეს გახლავთ დიალექტოლოგიის კვლევის საგანი. აღნიშნული დისციპლინა შეისწავლის ადგილობრივ, ტერიტორიულ, ენობრივ განსხვავებებს. დიალექტი ეწოდება და ემსახურება ადამიანთა ურთიერთობებს, რომლებიც გაერთიანებულნი არიან ერთ საერთო სოციალურეალში. ამგვარად, დიალექტები არიან არა მხოლოდ ტერიტორიული არამედ სოციალურიც. დიალექტები ურთიერთდაკავშირებულია კონკრეტული ენის ჩარჩოებში და გასაგებია ენის მატარებლისთვის, რომელიც იცავს მეტყველების ნორმებს და დიალექტის თავისებურებებს. დიალექტებისა და მათი ტერიტორიული საზღვრების განსაზღვრა მრავალ სირთულესთან არის დაკავშირებული. დიალექტოლოგები ფიქრობენ, რომ იმისათვის, რათა აღწერონ ზუსტი ლოკალიზაცია, აუცილებელია ანგარიში გაეწიოს არა მხოლოდ იზოგლოსს (ესე იგი ლინგვისტურ რუქაზე ხაზს, რომელიც აჩვენებს ამა თუ იმ ფონეტიკურ, გრამატიკულ ან ლექსიკური მოვლენის გავრცელებას, რომელიც სოციალური გამოკითხვების მეთოდითაა განსაზღვრული), არამედ ეთნოგრაფიულ ფაქტორს, ეთნიკურ თვითშეგნებას და მატერიალურ, სულიერი კულტურის ელემენტებს. დიალექტი მსხვილი ენობრივი ერთობაა. ენის ყველაზე პატარა ტერიტორიულ განსხვავებად მიღებულია კილოკავი, რომელიც ხშირად უახლოესი სოფლების მცხოვრებთა შორისაა გავრცელებული. ენობრივ არეალურ ერთეულად კილოკავების ჯგუფი და მათი გამაერთიანებელი კილოა მიჩნეული. ტერიტორიული გავრცელების მხრივ ესპანური ენა, ინგლისური ენის შემდეგ მეორე ადგილზეა. ცენტრალური და სამხრეთ ამერიკის უზარმაზარ ტერიტორიაზე განთავსებულია 19 ქვეყანა, სადაც ისე, როგორც ესპანეთში და ეკვატორიანულ გვინეაში (აფრიკა), ესპანური ენა ოფიციალურ ენადაა გამოცხადებული. ესპანურენოვანი არეალის გავრცელებას, ესპანური ენის კონტაქტები აბორიგენების ენებთან, ისტორიულ, ეთნოგრაფიულ, მიგრაციულ, პოლიტიკურ, ნაციონალურ და სხვა თავისებურებებს არ შეეძლოთ გავლენა არ მოეხდინათ ესპანური ენის დიფერენციაციაზე, რომელიც დამოკიდებული იყო მისი გავრცელების ზონებზე. ესპანური ენის არაერთგვაროვნება, არ შემოიფარგლება მისი დიალექტების და კილოკავების დაყოფით, მასში კიდევ უფრო მაღალი დონის განსხვავება იკვეთება, ე. წ. ეროვნული ვარიანტები. ყველა მათთაგანი რეალიზდება ესპანურენოვან სახელმწიფოში. ასევე იგულისხმება, რომ ამერიკის ესპანური ენა სახესხვაობაა (ვარიანტი)

სტრუქტურულად ერთიანი ესპანური ენისა, მისი თავისებურებათა და ახალი საერთო სახალხო ნორმების, დიალექტის და კილოკავთა ერთობლიობაში.

როგორც ვხედავთ, ენის არსებობის ფორმის ჩვეულებრივი დაყოფა, რომელიც ესპანურ ენას მიესადაგება, მოითხოვს დამატებით დაზუსტებას. ნაციონალური ვარიანტების ქვემოთ იგულისხმება “ეროვნული მეტყველების ისეთი ფორმები, რომლებიც არ ამჟღავნებენ მასთან დაცილებას, მაგრამ ამასთან ერთად იძენენ ავტონომიას და, ასევე, დაცულია და გაცნობიერებულია თითოეული ნაციონალური საზოგადოების საზღვრებში“. ამ განსაზღვრებაში მთავარი ისაა, რომ ენის ნაციონალური ვარიანტი ისე, როგორც ნებისმიერი ნაციონალური ენა ემსახურება ერს. დიალექტს ასეთი ყოვლისმომცველი ფუნქცია არ გააჩნია, ის ემსახურება „ნაციონალური საზოგადოების ნაწილს, ამასთან ერთად საზოგადოების ცხოვრების განსაზღვრულ სფეროში. შესაძლებელია ვამტკიცოთ, რომ ესპანური ენის არსებობის გლობალურ ფორმას წარმოადგენს საერთაშორისო ესპანურის ფორმა და შემდეგ მოდის ნაციონალური ფორმები ან ვარიანტები: მექსიკის, კუბის, არგენტინის, პირენეის და სხვა. და ბოლოს, ყველა ამ ვარიანტს თავისი დიალექტი და კილოკავი აქვს. ამასთან ერთად, ლათინურ ამერიკაში ერთგვაროვან დიალექტურ ზონებს შეუძლიათ სხვადასხვა ნაციონალური ტერიტორიები მოიცვან, ანუ ერთი ასეთი ტერიტორიული დიალექტი შეიძლება იყოს ორ ან მრავალ მოსაზღვრე ქვეყნებში. ვფიქრობთ, რომ ასევე არსებობს ესპანური ენის ზოგადენობრივი და ლიტერატურული ნორმები, როგორც ეროვნული, ზოგადენობრივი და ლიტერატურული. თუმცა შესასწავლი ობიექტის ამ ნაწილის, რაც შეეხება ესპანისტიკაში, სირთულის გამო კვლევები არასაკმარისადაა ჩატარებული. და ბოლოს, მოცემულ სახელმძღვანელოში არ შეგვიძლია კატეგორიული მსჯელობის შემოთავაზება. ესპანური ენის ლექსიკური და სხვა თავისებურებების აღნიშვნისთვის, რომელიც დამახასიათებელია ლათინური ამერიკისთვის, გამოყენებულია ტერმინი „ლათინოამერიკანიზმი“ ან „ესპანოამერიკანიზმი“, თუმცა სამეცნიერო ლიტერატურაში არც ისე იშვიათად ფიგურირებს ტერმინი „ამერიკანიზმი“, რომელიც ერთი შეხედვით მოსახერხებელია, მაგრამ ნაკლებად ზუსტია. ამერიკანიზმის ქვემოთ შესაძლებელია ვიგულისხმოთ ინგლისური ენის ამერიკული და კანადური ვარიანტებიც. ტერმინი ლათინოამერიკანიზმი გვაძლევს საშუალებას ამ აღრევას ავცდეთ. ამასთანავე, ამერიკანიზმი მრავალმნიშვნელოვანი სიტყვაა, “ამერიკანიზმად“ განიხილავენ ადგილობრივი ამერიკული ენების ნებისმიერ სიტყვას, მხედველობაში გვაქვს სამივე ამერიკის ინდიელების ენები, ნასესხები სიტყვები ევროპული

ენებიდან და ასევე ამერიკული წარმოშობის სიტყვები, რომლებიც განსხვავდებიან აფრიკული წარმოშობის სიტყვებისაგან და ასევე ესპანურად მოლაპარაკე ამერიკელებისთვის დამახასიათებელი სიტყვები და სხვა. ესპანოამერიკანიზმად შეიძლება დავასახელოთ „ამერიკის ესპანური ენის ყოველი ელემენტი, რომელსაც მოცემულ ეპოქაში შესატყვისი ან არაშესატყვისი ნიშნები გააჩნია ესპანურ ენასთან მიმართებაში. ეს განსაზღვრება, ლათინოამერიკის ესპანური ენის, ფონეტიკურ, მორფოლოგიურ, ლექსიკურ და სინტაქსურ თავისებურებებზე ვრცელდება. ესპანური ენის ვარიანტებს ზოგიერთ ქვეყნებში ორენოვანი პრობლემა ართულებს, როდესაც ნაციონალურ სახელმწიფო ტერიტორიაზე ორი ძირითადი ენა თანაარსებობს. პერუმში, ოფიციალურ ენად ესპანური და კეჩუა ითვლება, პუერტორიკოში-ესპანური და ინგლისური ენები, ეკვატორიალურ გვინეაში - ესპანური და ფანგული, ბოლივიაში კი ლაპარაკობენ ესპანურ, აიმარულ და კეჩუას ენებზე, პარაგვაიში - ესპანურსა და გუარანიზე.

ამ სახელმძღვანელოში მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, ესპანური ენის ლექსიკური ფონდი დავყოთ პანისპანიზმებად (panispanismos), ლათინოამერიკანიზმებად ან ესპანოამერიკანიზმებად (latinoamericanismos o hispanoamericanismos), რეგიონალიზმებად (regionalismos), ვარიანტიზმებად (variantismos), დიალექტიზმებად (dialectismos) და ლოკალიზმებად (localismos). ნაციონალური ვარიანტები ფორმირდება ისტორიულ, გეოგრაფიულ, ეთნიკურ, სოციოკულტურულ და პოლიტიკური ფაქტორების ქვეშ, ეს ექსტრალინგვისტური ფაქტორებია. ისინი ხელს უწყობენ ენობრივი სტრუქტურის განვითარებას და ეხმარებიან მისი განმასხვავებელი ენობრივი თვისების წარმოშობას. კონკრეტული რეგიონის ენის სპეციფიკაზე მოქმედებს ენობრივი სიტუაცია, კონტაქტში მყოფი ენების ურთიერთკავშირი და განსაკუთრებით შიდა ენობრივი ფაქტორები. ნებისმიერი ვარიანტის საფუძველს, ზოგადესპანური ენის სისტემა შეადგენს, რომელიც (ანუ ენის სისტემა) დაკავშირებულია რეგიონალურ და ნაციონალურ-მარკირებული ერთეულებით, რომლებიც წარმოადგენენ ნაციონალური ვარიანტის განმასხვავებელ, მნიშვნელოვან და შემადგენელ ნაწილს. ეს მარკირებული, ფონეტიკური, გრამატიკული და ლექსიკურ თვისებურებები ნაციონალური ვარიანტის სისტემაში ვითარდებიან და შეუძლიათ თავისებური და ახალი ვარიანტები წარმოშვან. ესპანური ენის ყოველი ვარიანტის ლექსიკური კორპუსი, ზოგადესპანური სიტყვებისა და მყარი გამოთქმების (panhispanismos) მთლიანობას წარმოადგენს, რომელიც ნებისმიერ ესპანურ ენაზე მოლაპარაკე

ერის მეტწილ სიტყვიერ მარაგს, სიტყვებსა და გამოთქმებს შეადგენს, რაც დამახასიათებელია ამა თუ იმ ნაციონალური და განსაზღვრული გეოგრაფიული რეგიონისთვის.

ლათინოამერიკული ნაციონალური ვარიანტების თავისებურებანი სამი გზით იქმნება: ლექსიკონებში ინდიხენიზმების ჩართვით (ანუ ინდიელთა ენების გამოთქმები და სიტყვები) მაგალითად soroché (კეჩუურ suruchi-დან), რაც მთის დაავადებას ნიშნავს (ანდების ქვეყნებში), pudín (არაუკანული pudín) – მთის შველის ერთ-ერთი სახეობა (ჩილე), jacal (აცტეკური xacalli), ქობის სახეობა მექსიკაში, chuspa (კეჩუას chchuspa) – ჩანთა, ტომარა (ზოგიერთ სამხრეთამერიკულ ქვეყანაში), guagua (კეჩუაზე wawa) – ჩვილი ბავშვი (ჩილესა და სხვა ქვეყნებში).

კუბაში ასეთივე როლს თამაშობს აფრიკანიზმები ანუ ნასესხობანი აფრიკული კილოსაგან. მაგალითად: congo - ძველებური ცეკვა, mandiga - ბოროტი სული, bilongo - ჯადოქრობა, ñame - ხის სახეობა.

ესპანური ენის სიტყვების ახლებური გააზრება - კუბურ ვარიანტში timbar - დაგდება, მოცელვა, მიიღო მნიშვნელობა - ლერწმის ჭრა. bodega - ღვინის საწყობი პატარა მაღაზია (კუბა), vega - ველი, თამბაქოს პლანტაცია (კუბა), pava - ინდაური - კოლუმბიაში იღებს მნიშვნელობას- მოხერხებული (ემმაკი), piña - გირჩა, ანანასი, ხოლო მექსიკაში მიიღო მნიშვნელობა - იარაღის მაღაზია. არგენტინაში და ურუგვაიში ისეთი სიტყვები, როგორც tropa - ბრბო, cebar-გასუქება, fletar-დაქირავება, შეიძინეს დამატებითი მნიშვნელობა - ჯოგი, ფარა, დაუპატიჟებლად მისვლა.

ახალი სიტყვების შექმნა ესპანური ენის სიტყვაწარმოების მოდელით დაკავშირებულია საკუთრივ ესპანური ენის ძირის (ფუძის) და აფიქსების ან ინდიელთა, ასევე, აფრიკული წარმოშობის სიტყვებითა და ესპანური აფიქსებით.

ავიღოთ, მაგალითად, კუბური ვარიანტი, ესპანური ფორმანტებიდან წარმოიშვნენ ისეთი სიტყვები, როგორც: bachero - თხრილი, მიიღო მნიშვნელობა - „გზის მუშა“. rezagador (ზმნა rezagar - გადადება), ლათინურ ამერიკაში მიიღო მნიშვნელობა “თამბაქოს ფოთლის დახარისხება”, alfabetizador (alfabetizar ზმნიდან - განათლების მიცემა) /მოხალისე მასწავლებელი გაუნათლებლობასთან ბრძოლის პერიოდში, funcionalidad (functional ზმნიდან „ფუნქციური“) / ფუნქციურობა, პრაქტიკულობა და სხვ.

ყველაზე მეტი განსხვავება ნაციონალური ლექსიკის ვარიანტებში, დიალექტის დონეზე შეიმჩნევა, ყველაზე ნაკლები კი, ლიტერატურულ - დამწერლობით დონეზე.

ბოლო პერიოდში ესპანისტიკაში წამოიწია აზრი, იმის შესახებ, რომ არ უნდა ვილაპარაკოთ პარაგვაის და ბოლივიის ნაციონალურ ვარიანტებზე. ამტკიცებენ, რომ იქ გაბატონებულია ტერიტორიალური ვარიანტები, რადგან დასახელებულ ქვეყნებში, მცხოვრებთა ნახევარი მხოლოდ ინდიელთა ენაზე ლაპარაკობს ან არიან ბილინგვები და ესპანური ენა მათთვის არ არის მშობლიური. თუმცა, ასეთი მოსაზრება სადავოა. მოსახლეობის პროცენტული შესატყვისობის დამოუკიდებლად, ესპანური ენა ინახავს ნაციონალური ვარიანტის სტატუსს მათთვის, ვინც მას მიიჩნევს მშობლიურად. ესპანურ ენაში შენარჩუნებულია (შემონახულია) ნაციონალური ვარიანტის ყველა ნიშან-თვისება: ეს არის ოფიციალური - სახელმწიფო ენა, რომელიც ესპანურენოვან მოსახლეობაში საზოგადოებრივ, ყოფით, კომუნიკაციურ ფუნქციას ასრულებს და ფლობს (გააჩნია) საკუთარ ნორმატიულ-ენობრივ განსხვავებას სხვა ესპანური ენის ანუ ლათინოამერიკული ვარიანტებისგან. ხოლო, რაც შეეხება ინდიელთა ენებს, ისინი მრავალენოვან სახელმწიფოებში ემსახურებიან თავიანთ ნაციონალურ საზოგადოებას და ყოველთვის კონტაქტში არიან ესპანურ ენასთან. მაგალითად: კეჩუა, პერუში და ბოლივიაში, სადაც ის, ასევე, გავრცელებულია და ფლობს ზემოთ ჩამოთვლილ ყველა ნაციონალური ვარიანტის ნიშანს, შეუძლია ჰქონდეს ორი ნაციონალური ვარიანტი, პერუელი და ბოლივიელი.